

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

1
2024

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 968 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarning roli va ahamiyati.....	10
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Yashil iqtisodiyotga o'tishda konseptual, ilmiy, innovatsion yondashuvning zarurati	16
Gulnora Abdurahmonova	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tish muammolari va uni bartaraf etish yo'llari	22
S. R. Topildiyev	
Milliy strategik maqsadlar: ekologik va bojxona boshqaruvi mexanizmlarining maqbul kombinatsiyasi	28
Muratova Shohista Nimatullayevna	
Green Economy in Tourism in Uzbekistan	32
Alieva Makhbuba Toychievna	
Инновационные подходы в сельском туризме: "Зеленые маршруты"	36
Голышева Елена Вячеславовна	
Mamlakatimizda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasining ustuvor yo'nalishlari	42
Vaxabov Abduraxim Vasikovich, Nazarov Nazirjon Narzilloevich	
To'qimachilik sanoati korxonalarini barqaror rivojlantirish omillari.....	47
A.Yu. Mardanov	
Turizmni qayta jonlantirish strategiyasini ishlab chiqishda turizmni rejalashtirishning istiqbollari.....	52
A'zamov Saidakbarxon Avazxon o'g'li	
O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishi asosida barqaror rivojlanishga erishish	57
Abdullayev Elyorbek Odiljon o'g'li	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	62
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Turistik hududlarning barqaror rivojlanishini baholash metodologiyasida integral baholash ko'rsatkichlarini aniqlashning nazariy jihatlari.....	66
Asraqulov Abduraxmon Sultonovich	
Iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda "yashil" iqtisodiyot va uning ayrim masalalari	70
Axunova Shoxistaxon Nomonjanovna, Sultonova Gulbaxor Shoxnazimovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi faoliyatining nazariy tamoyillari va o'ziga xos xususiyatlari	74
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Mintaqa iqtisodiyotida agrar soha samaradorligini oshirishning ahamiyati.....	78
Butanova Dilnoza Rustamovna	
Global krizislar va ularning turizm iqtisodiyotiga ta'siri.....	83
Hallakova Barnoxon bahodirjonovna	
Agroturizm faoliyati rivojlanishining xorijiy tajribalari va ularda faoliyatni rivojlantirish modellarining qo'llanilishi.....	95
Husanboyev Sadafbek Yorqinjon o'g'li	
Yashil iqtisodiyotni kreditlashda banklarning o'rni.....	101
Ibragimova Sevara Muxamedjan qizi	
Qurilish materiallari sanoati korxonalari samaradorligini baholash masalalari	104
Isayev Jakhongir Muzaffarovich	
Iqtisodiyotni islomiy moliya tamoyillari asosida moliyalashtirish amaliyotini joriy etish istiqbollari	110
Kasimov Baxtiyor Usmanovich	
Oziq-ovqat sanoatida tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishning iqtisodiy mexanizmi.....	113
Mahamatova Maftuna	
Turizm xizmatlar bozorida raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarini takomillashtirish imkoniyatlari.....	119
Nurfayziyeva Mohinur Zayniddinovna	
Islom moliyalashtirish xizmatlari asosida kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish usullari.....	124
Said Po'latov Maxamedovich	
Using Innovative Technologies in Hotels as a Factor of Sustainable Development of Tourism Industry	128
Sayfutdinov Shuxratjon Sultonovich, Egamberdiyev Sirojiddin Sattor o'g'li	
Dorivor o'simliklar yetishtirishning dunyo mamlakatlari iqtisodiyotidagi o'rni va xalqaro bozor savdosida prognozlar.....	135
To'xtabayev Jamshid Sharofiddinovich, Maftuna Ermatova Arslonbek qizi	

O'zbekistonga turistlar tashrifini ko'paytirishda raqamli texnologiyalarning o'ri	142
Toshmurod Kulmanov	
Agrobiznesni moliyaviy quvvatlash va rivojlanish istiqbollari	147
Tursunova Dilnavo Islomovna	
Oziq-ovqat bozorini qandolat mahsulotlari bilan to'ldirishda marketing strategiyalaridan foydalanishni takomillashtirish	150
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Yoshlar turizmini rivojlantirish holati va uni takomillashtirish yo'llari	159
Allayor Norboyev Ismoilovich	
Biologik aktivlarni baholashning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	162
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Agrosanoat ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilishga uslubiy yondashuvlari	168
Dusmatov Begmuhammad Olimjonovich	
Suv resurslaridan samarali foydalanishda suv solig'ining ahamiyatini oshirish	174
Ikramov Nuriddin Kamolitdinovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida innovatsiya va innovatsion faoliyat bilan bog'liq tushunchalarining nazariy masalalari	179
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Temur Olimovich Mamayunusov	
Aglomeratsiya iqtisodiyoti – Agglomeratsiya iqtisodiyoti – hududiy rivojlanishni harakatlantiruvchi omili sifatida	185
Raximbayev Akmal Azatboyevich	
Korxonalarni boshqarish samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish mexanizmlari	190
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
Globalashuv sharoitida turizm sohasida innovatsion faoliyatni rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	195
Salimov Dilshodbek Davronovich	
To'qimachilik sanoat korxonalarida marketing strategiyasi	199
Tillyaxodjayev Azizxon Aloxonovich	
Oziq-ovqat sanoati korxonalari raqobatbardoshligini oshirish yo'llari	203
Nilufar Umarova	
O'zbekistonda transport xizmatlari ko'rsatilishi tahlili	207
Xasanov Sarvar Ulug'bek o'g'li	
Agrar sektorga jalb qilingan investitsiyalarning sohadagi intensiv iqtisodiy o'sishga ta'sirining tahlili	213
Yangiboyev Sirojiddin Jo'ramurodovich	
Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga a'zo davlatlarda auditning xalqaro standartlarini qo'llash xususiyatlari	220
Meliyev Isroil Ismoilovich	
Raqamli bank xizmatlarini yanada takomillashtirish: muammolar va yechimlar	227
Melikov Otabek Maxmadiminovich	
Innovatsion iqtisodiyotda inson kapitalining tutgan o'ri	232
Abdikarimov Islombek Ibragimovich	
Kimyo sanoati korxonalarini boshqarish modellariga oid zamonaviy tajribalar	237
Avulchayeva Feruza Djurakuziyevna	
Задачи предмета “русского языка” на современном этапе	243
Адилова Солияхон	
Tijorat tashkilotlarining investitsiya faoliyati	247
Farhod Mahmudovich Tirkashyev, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li	
Korrelyatsion-regression tahlil orqali turizm xizmatlari samaradorligini oshirish mexanizmlari	252
Gapparov Azim Qayumovich	
O'zbekistonda monetizatsiya darajasi va uni makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri	258
Isayev Atabek Djurabayevich	
Prospects for the Development of Bond Circulation in the Capital Market	266
Jurabek Sobirov	
Ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalarining rivojlanish holati tahlili	270
Kuldashev Sherzod Alimardonovich	
Iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish va ularning barqaror iqtisodiy o'sishdagi roli	276
Mamadiyoroza Dilorom Ravshon qizi	
Surxondaryo viloyatlarning marketing salohiyatini shakllantirish holati tahlili	280
Mamadjanova Tuyg'unoy Axmadjanovna	
Improving Internal Control System	287
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li	

Oliy ta'lim xizmatlarini targ'ib qilishda OTMlar veb-saytlari samaradorligini oshirish.....	291
Musayev Bekjon Shukurillayevich	
Korxonaning narx-navo tizimi va narx siyosatini tahlil qilish	298
Musayeva Shoira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tibbiyot sohasini moliyalashtirish istiqbollari.....	302
Muxammadiyev Ramz Zoirjon o'g'li	
Xizmatlar ko'rsatish subyektlarida biznes-modellarining raqamli transformatsiyalashuv konsepsiyalari.....	306
N. B. Yahyoxonov	
Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili.....	311
Nazarova Muslima Nazarovna	
Sanoat korxonalarida aylanma mablag'lardan foydalanishning ilmiy-amaliy jihatlarini.....	317
Nurmatov Mirzaakbar Mirzaaliyevich	
Biznesni yuritishda korxonalararo integratsion jarayonlarni rivojlantirish masalalari.....	322
Olimova Nodira Xamrakovna	
O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning moliyaviy mexanizmlari: tahlil va istiqbollar	329
Oppoxonov Nurmuhammadxon Po'latxon o'g'li	
O'zbekistonda davlat korxonalari transformatsiyasini jadallashtirish yo'nalishlari.....	333
Qahhorov Azizjon Ahror o'g'li	
Aholining turmush darajasini oshirish sharoitida mehnat bozori transformatsiyasining dinamikasi	338
Rahimboyev Muxtorbek Ikrom o'g'li	
Tijorat banklarida iqtisodiy-matematik modellashtirish samaradorligini yanada oshirish usullari.....	341
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Aholi moliyaviy savodxonligiga investitsiya kiritishning ahamiyati.....	345
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda valyuta siyosatini samarali tashkil etish.....	350
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li	
Sharq va G'arb tamaddunida gender qarashlar	355
Samandarov Gulxayo Abduraim qizi	
Imkoniyati cheklanganlarga to'siqsiz turizm xizmatlarini tashkil etish istiqbollari	359
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
To'qimachilik korxonalarining inqirozga qarshi boshqaruvida davlat tomonidan tartibga solishning ahamiyati	363
Todjimamatova Mashhura Erkinovna	
Mintaqalarning ekologik-iqtisodiy xususiyatlari va ularning barqaror rivojlanish bilan bog'liqligi	367
Toshboyev Muzaffar Muxtorovich	
Перспективы развития сферы услуг в Узбекистане.....	373
Tsoy Marina Petrovna, Li Marina Rudolfovna, Romashkin Roman Anatolyevich	
Opportunities for Bicycle Tourism in Zomin, Bulungur and Bakhmal Districts	379
Urozaliyev Elyor Shuxrat ogli, Xujamov Bobur bahodir ogli, Saydullayev Abbosjon Murodovich	
Pul-kredit siyosati va moliyaviy inqiroz: uslubiyot va saboqlar	384
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Korxonalarda barqaror rivojlanishni tatbiq etish istiqbollari.....	391
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Jumayeva Guzal Sherxon qizi	
Telekommunikatsiya korxonalari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	396
Xusanov Ulugbek Nishanovich	
Milliy iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasini kengaytirish imkoniyatlari.....	402
Xuseynova Feruzabonu Mamadaliyevna	
O'zbekiston iqtisodiyotida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	405
Yo'ldosheva Dilnoza G'ayrat qizi	
Необходимость соблюдения этических норм в профессиональной деятельности бухгалтеров	408
Абдуллаханова Гулбахор Саттаровна	
Mintaqalarda kichik innovatsion korxonalarni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	412
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Axmadjanov Ilyosbek Ilhomjon o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishini nazariy masalalari.....	416
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Abduraxmonov Sherali Sharifjonovich	
Пути повышения прозрачности бюджета Республики Узбекистан.....	420
Адашов Гайрат Рустамович	
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi	424
Axmediyeva Aliya Toxtarovna	

Тенденции и факторы развития пищевой промышленности в Узбекистане	432
Б. А. Хакимов	
Роль платежных систем в функционировании электронной коммерции	438
Бабаева Гузаль Яшиновна	
“Sirdaryo” va “Sirdaryo-Farm” erkin iqtisodiy zonasidagi xorxonalari erishgan yutuqlari, berilgani imtiyozlar va yaratilgan shart-sharoitlar to‘g‘risida	444
Davlayev G‘olib Ashurovich	
Milliy iqtisodiyotga jalb qilingan investitsiyalarning tahlili	447
Djalilov Dostonbek Abduazizovich	
Ishlab chiqarish tafovutining Markaziy Bank monetar siyosati qarorlariga ta’siri	452
Duskobilov Umidjon Sharofiddinovich	
O‘zbekistonda innovatsion jozibadorlik asosida oliy talim xizmatlarini rivojlantirish	457
Jonuzokov M. K.	
Aksiadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni takomillashtirishda xorij tajribasidan foydalanish	461
Ismailov Allayor Rashidovich	
Особенности формирования ценовой стратегии на рынке плодоовощной продукции	465
Исроилов Абдурашид Абдурахманович	
Iqtisodiyotni globallashuvi sharoitida xo‘jalik yurituvchi subyektlar barqarorligining nazariy metodologiyasini takomillashtirish	471
Kalandarova Nargiza Narimanovna	
Проблемы регулирования и защиты инвесторов в развитии электронной коммерции и пути их решения	475
Кенжебаева Гультуза Рахматиллаевна	
Сущность, цели и задачи определение уровня финансовой устойчивости предприятия в современных условиях	478
Киличев А. А.	
Sug‘urta tashkilotlari tomonidan taqdim etiladigan hisobotlarni xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish	485
Kodirkulov Oybek Turdiboyevich	
Классификация институциональных факторов, определяющих предпринимательскую активность в Узбекистане	490
Курпаяниди Константин Иванович	
Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning kredit va qarz mablag‘laridan foydalanish samaradorligi tahlilini takomillashtirish	497
Mahmudova Go‘zal Samadjon qizi	
Muqimiy ijodiDA milliy uyg‘onish va iqtisodiy, falsafiy qarashlar	502
Muxlisa Muxitdinova	
Совершенствование управления портфелем залогов для обеспечения финансовой устойчивости: инсайты и рекомендации для Узбекистана	505
Наимов Шахрух	
Определение специфических особенностей и факторов влияющие на процесс внедрения международных требований и стандартов в коммерческих банков Республики Узбекистан	509
Хайдаров Зохи Шарифович, Каражанова Гулноза Толлиевна, Хайдари Фидои Зохи Зода	
Inson kapitalida mujassam bo‘lgan fazilatlar, ularning jamiyat rivojlanishidagi o‘rni va roli	514
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Sevara Abdinazarovna Babanazarova, Mexrangiz Olimovna Mamayunusova	
Развитие рыночных отношений и усиление их влияния на рост объёмных и качественных показателей культурного туризма	521
Пулатова Сурайё Юлдашевна	
Основные направления цифровой трансформации в банковском секторе	525
Рахимова Гавхар Ойбековна	
O‘zbekistonda ayollarni tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishda bank kreditlarining roli	530
Saidova Subhinigor Azizovna	
Xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirish asosida kambag‘allikni qisqartirishning innovatsion yo‘llari	535
Sultonov Shodiyor Abduhalilovich, Nazarov Asqar Anvar o‘g‘li	
Yuridik shaxslar mol-mulkiga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari	541
Umirov Xurshid Islomovich	
Korxonalar va tashkilotlarni modernizatsiya qilish jarayonlari	545
Fayziyeva Dilafruz Shuxratovna	

“Авеста” – исторический источник экономической мысли в Древней Средней Азии	549
Хакимов Назар Хакимович, Садилов Анвар Каримович	
Приоритетные направления развития теории формирования финансовой политики предприятия	555
Хамдамов С. Ф.	
Innovatsion rivojlanish sharoitida inson resurslarini strategik boshqarish.....	562
Xasanova Nafisa Shavkatovna	
Mehnat bozorida mehnat resurslaridan samarali foydalanishda yoshlar bandligini takomillashtirish.....	566
Xuvaydullayeva Iroda Xusniddin qizi	
Sanoat korxonalari faoliyati samaradorligi va raqobatbardoshligini baholashga doir uslubiy yondashuvlar.....	572
Yuldasheva Nilufar Abduvaxidovna	
Amir Temur davrida hunarmandchilik siyosatining o'ziga xos iqtisodiy xususiyatlari	578
Zikrillayev Jaxongir Sarvar o'g'li, ilmiy rahbar: Nasimov Baxtiyor Vasiyevich	
Infratuzilma obyektlari rivojlanishining turizm sohasidagi o'rni.....	583
To'irova Amina Baxtisher qizi	
Korxonalarda moliyaviy investitsion portfelni jalb qilish va rag'batlantirishning zamonaviy shakl va usullari tahlili	588
Haydarov Humoyun Begmurod o'g'li	
Kichik biznes korxonalari raqobatbardoshligini tadqiq etishga konseptual yondashuvlar	592
K. Q. Tajibayev	
Бухгалтерский учет дебиторской и кредиторской задолженности в современной экономике	599
Камолова Феруза Кахрамоновна	
O'zbekistonda mehmonxona sohasidagi mahalliy boshqaruv tizimini takomillashtirish yo'llari	603
Mirzayeva Lola Shavkatovna	
Turizmni rivojlantirishda "yashi" marketingni o'rni	607
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna	
Inson kapitalini boshqarishning xorij tajribasi.....	612
Ruzmetova Gulira'no Atabekovna	
Agrasanoat majmuasida oziq-ovqat mahsulotlarini yetishirish va qayta ishlashda klasterlarini rivojlantirishning xalqaro tajribalari.....	620
Salixov Sherzod Abduraximovich	
Mamlakatimizda mehnat bozorida ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish	625
Xusanova Gulsum Baxtiyorovna	
Budjetdan tashqari mablag'lar hisobi va nazoratini takomillashtirish	628
Ostonokulov Azamat Abduraximovich, Alimardonov Asrorjon Alimardonovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida investitsion jarayonlar rivojlanishining xorij tajribasi.....	635
Miyassarov Davron Abdurashid o'g'li	
Xizmat ko'rsatish va servis sohasida mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash ko'rsatkichlari.....	640
Muhammaddin Erdon o'gli Erdonov	
Инновационные направления развития сферы услуг как фактор экономического роста	644
Насиров Дилшод Фархадович	
Влияние прямых иностранных инвестиций (пии) на экономику Узбекистана	654
Юлдашев Нодирбек Сайдибурханович	
Qulay investitsiya muhiti – xorijiy investitsiyalar oqimini oshirishning asosiy omilidir.....	659
Hoshimov Jahongir Ravshanbek o'g'li	
Biznesni loyihaviy moliyalashtirish va uning asosiy yo'nalishlari.....	664
Razzakov Jasur Xamraboyevich	
Inflation and Unemployment: Evidence from Uzbekistan	670
Mahmudov Nosir, Nabyeva Nargizaxon Nuriddin qizi	
Milliy mahsulotlarni jahon bozoriga olib chiqishda marketing strategiyalaridan foydalanish	677
Meliqulov Abduhalil Norinovich	
O'zbekistonda kichik sanoat zonalarini tashkil etish va rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ustuvor yo'nalishlari	683
Ortiqov Avazbek Bahrom o'g'li	
Rene Dekart va Blez Paskal ta'limotlarida ratsional g'oyalar komparativistikasi.....	689
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna	
Sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishining nazariy-uslubiy asoslari	694
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
The Importance of the World Trade Organisation (WTO) and Uzbekistan's Efforts to Join It.....	699
Urozaliev Elyor, Khoshimova Sevara	

Jismoniy tarbiya va sport muassasalarini moliyalashtirishdagi mavjud muammolar.....	705
Abduqaxorov Ulug'bek Abdug'aniyevich	
Yangi O'zbekistonda turizmning drayver sifatida barqaror rivojlanish yo'nalishlari	709
Tuxliyev Iskandar Suyunovich	
Mahalliy soliqlar va yig'implarning iqtisodiy mohiyati hamda ularni undirishning xususiyatlari	713
Tuychiyev Kamoliddin	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	717
Yadgarov Nodir Ravshanovich	
Organik qishloq xo'jaligiga o'tish bosqichlarining tashkiliy jihatlar va iqtisodiy asoslari	723
Amirqulov Shuxrat Olimovich	
Davlat xaridlari jarayonida e'tiborsiz ijrochilarni imkoniyatini cheklash masalalari	727
G'ofurov Temur Baxrom o'g'li	
O'zbekiston iqtisodiyotida investitsion loyihalarni faol tashkil etish istiqbollari	730
Utkurov Kozimjon Dilmurod o'g'li	
Iqtisodiy o'sishni ta'minlashda transport tadbirkorligi faoliyatini rivojlanish imkoniyatlari	733
M. Masharipova, I. Ruzmetova, D. Kuramboyeva	
Sug'urta faoliyatini takomillashtirishda anderrayting xizmatining o'rni	737
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich	
O'zbekistonda eksportni sug'urtalash mexanizmlarini yanada kengaytirish yo'nalishlari	741
Qarshiyev Keldiyor Eshpulatovich	
Kambag'allikni qisqartirishda aholini tadbirkorlikka yo'naltirish.....	745
Rajabboyev Muzaffar Erkaboyevich	
Yoqilg'i-energetika korxonalarining moliyaviy barqarorligining ilmiy nazariy asoslari.....	749
Xusanov Qaxramon Nishonovich	
Оценка результатов реформы бухгалтерского учета в Республике	753
Киличева Фарида Бешимовна, Ирмухамедова Муслима Дилшодовна	
Эффективность программ соответствия в различных компаниях	757
Ахмедов Бехзод Ахмедович	
Элементы системы внутреннего контроля в выбранном финансовом институте	762
Хасанов Кахрамон Ахмаджанович	
Authentic Leadership Unleashed: A Comparative Analysis of Leadership Styles.....	767
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsion loyihalarni moliyalashtirishdagi moliyaviy risklarni boshqarishning ilg'or xorij tajribalari	774
Madiyarov Sanjar Gulyamovich	
Paxta-to'qimachilik klasterlarida xarajatlar hisobining uslubiy masalalari takomillashtirish	781
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich, Umaraliyev Isomidin Ismonjon o'g'li	
Sug'urta kompaniyalarida asosiy samaradorlikning muhim ko'rsatkichlari ahamiyati va tansifi.....	788
Sharipova Durdona	
Globalashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqarish.....	793
Mirzayev Musurmon Umidullayevich	
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari	797
Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	
Oziq-ovqat mahsulotlari bozorining rivojlanish metodologiyasi.....	801
Meyliyeva Dilnoza Boboniyoz qizi	
Oliy ta'lim muassasalarida budjet mablag'laridan samarali va aniq foydalanishni ta'minlashga qaratilgan eng muhim qaror va u haqida ayrim mulohazalar	806
Xayriddinov Shuxrat Botirovich	
Surxondaryo viloyatining turizm salohiyatini rivojlantirish.....	809
Ravshanov To'yli Gulmurodovich	
Investitsiyalarning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati.....	814
Rizayeva Kumush Mexriddin qizi	
Использование маркетинговых исследований в маркетинговой деятельности предприятий.....	818
Маматкулова Шоира Джалоловна	
Расширение возможностей зелёной энергетики и её роль в устойчивом развитии предприятий энергетической отрасли Узбекистана	824
Аллаева Гульчехра Жалгасовна, Хакимджанова Сурайё Хабибуллаевна	
Aksiyadorlik jamiyatlarida dividend siyosatini boshqarish tamoyillari	829
Shermuxamedov Akmal Komiljonovich	
Turizm transport infratuzilmasini baholash imkoniyatlari va tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish muammolari	835
Agzamov Shaxboz Akmalovich	

Mamlakatimiz tijorat banklari faoliyatida biznes ekotizimini tashkil etish yo'llari.....	839
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida axborot-resurs markazi faoliyatini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilgan tizimli islohotlar tahlili.....	844
Qurbanova Muazzam Fazliddinovna	
Развитие транспортной сферы в условиях цифровизации экономики.....	847
Акбарова Лайло Унашевна	
O'zbekiston Respublikasining 2024-yilgi soliq qonunchilik hujjatlariga kiritilgan asosiy o'zgarish va soliq imtiyozlari berish tartibini takomillashtirish masalalari.....	853
Normurzaev Umid Xolmurzaevich	
O'zbekistonda elektron tijoratni yuritish va tartibga solishning me'yoriy-huquqiy asoslari.....	860
Satvoldiyev Ulugbek Kamilovich	
Korxonalarning innovatsion faoliyatini moliyalashtirish yo'nalishlari	866
Shayakubov Shaxzod Shakabilovich	
Yetakchi xorijiy ilmiy tashkilotlarga qisqa muddatli ilmiy stajirovkalarga yuborilgan yosh olimlarning tahlili....	871
Fazliddinov Shohruh Shamsiddinovich	
Global iqlim o'zgarishining iqtisodiy ta'sirini baholash modellari.....	875
Elov Ashrafjon Asqarjon o'g'li	
Влияние прямых иностранных инвестиций (ПИИ) на экономику Узбекистана.....	880
Юлдашев Нодирбек Сайдибурханович	
Budjetdan tashqari mablag'lar hisobi va nazoratini takomillashtirish.....	885
Ostonokulov Azamat Abdukarimovich, Alimardonov Asrorjon Alimardonovich	
Iqtisodiyot tarmoqlarining tarkibiy o'zgarishlarini iqtisodiy o'sishga ta'sirini baholashning nazariy asoslari	893
Kaxorova Anora Nusratovna	
Оценка результатов реформы бухгалтерского учета в Республике Узбекистан.....	897
Киличева Фарида Бешимовна, Ирмухамедова Муслима Дилшодовна	
Optimizing Lumbar Spinal Fusion with Cellular Technologies.....	902
Aripkhodjaev Fuzuliddin Ziyaviddinovich	
Qo'shilgan qiymat solig'ini budjetdan qaytarish tartibini takomillashtirish	909
Qurbanov Muxiddin Abdullayevich	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	913
Sultonboyeva Munira Baxodirovna	
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari.....	919
Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari.....	925
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Цифровизация в дошкольном образовании: механизмы управления для повышения качества.....	929
Хайдаров Рустамбек Юлчибаевич	
Moliyaviy menejment tizimini rivojlantirishda raqamli marketingdan foydalanishning afzalliklari.....	935
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
Export of Agricultural Products of Uzbekistan: New Opportunities and Development Problems.....	939
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi	
Tijorat banklari aksiyalarini fond bozorida harakatlanishini iqtisodiy tahlili	943
Yuldoshova Manzura Ollashkurovna	
Ilmiy-tadqiqot va innovatsion ishlar samaradorligini baholash mezonlari (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti misolida).....	950
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li	
Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga muvofiq joriy aktivlarni hisobga olishni takomillashtirish	957
Mavlyanova Dilobar Maxkamovna	
Fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi asosida oliygohlarning sinergiya samarasi	963
Adizov Sanjar Rashidovich	

FAN, TA'LIM VA ISHLAB CHIQUARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA OLIYGOHLARNING SINERGIYA SAMARASI

Adizov Sanjar Rashidovich

iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi asosida oliygohlarning sinergiya samarasi talqin qilingan.

Kalit so'zlar: fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, oliy ta'lim, integratsiya, sinergiya, salohiyat, hamkorlik, ilm, fan.

Abstract: This article interprets the effect of synergy of universities based on the integration of science, education and production.

Key words: science, integration of education and production, higher education, integration, synergy, potential, cooperation, science, science.

Аннотация: В данной статье трактуется эффект синергии университетов на основе интеграции науки, образования и производства.

Ключевые слова: наука, интеграция образования и производства, высшее образование, интеграция, синергия, потенциал, сотрудничество, наука, наука.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim sohasini tubdan takomillashtirish davr talabiga aylangan. Ushbu talabdan kelib chiqqan holda ta'lim sohasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi qonunlar qabul qilinmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentyabr kuni qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son¹ Qonuni, uning maqsadi ta'lim sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

Mazkur Qonunga asosan ta'lim sohasidagi asosiy prinsiplar, ta'lim tizimi, turlari va shakllari aniq belgilab qo'yildi, unda belgilangan masofaviy ta'lim haqidagi qoidalar o'quv rejalari va o'quv dasturlariga muvofiq ta'lim oluvchilar tomonidan zarur bilim, malaka va ko'nikmalarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan hamda Internet jahon axborot tarmog'idan foydalangan holda masofadan turib olishga qaratilgan.

2022–2026-yillarda Yangi O'zbekistonni rivojlantirish strategiyasida ta'lim tizimini isloh qilish, o'quvchilarga zamonaviy bilim va ko'nikmalarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Bu yo'nalishda quyidagilarni amalga oshirish nazarda tutilgan.

"Maktabgacha ta'lim tizimini yangi bosqichga ko'tarish va bolalarni to'liq qamrab olishni ta'minlash;

Umumiy o'rta ta'lim tizimida "Ta'lim uchun qulay muhit" dasturini amalga oshirish; umumiy o'rta ta'lim tizimini yangi bosqichga ko'tarish;

Pedagogik kadrlar maqomini oshirish, ularning bilim va malakasini xalqaro standartlarga muvofiq rivojlantirish;

Umumiy o'rta ta'limni rivojlantirishga xususiy sektorni keng jalb etish;

Kasb-hunar ta'limi tizimini rivojlantirish orqali talabalarga zamonaviy bilim va ko'nikmalarni o'rgatish;

Barcha yo'nalishlarda innovatsion faoliyatni keng joriy etish, ilmiy tadqiqotlar va innovatsion tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash" [1].

Shuningdek, qonunga ko'ra, davlat oliy ta'lim, o'rta maxsus, professional ta'lim muassasalari va ularning filiallari, shuningdek, davlat ishtirokidagi oliy, o'rta maxsus, professional ta'lim tashkilotlari va ularning filiallari prezident yoki hukumat qarorlari bilan tashkil etiladigan bo'ldi. Nodavlat ta'lim muassasalarini tashkil etish ularning ta'sischilari tomonidan amalga oshirilishi belgilandi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Iqtisodiyotda sinergiya tizim effekti yoki paydo bo'lishi deb ataladigan narsa tufayli alohida qismlarni birlashtirish, bog'lash, integratsiya qilish, yagona tizimga birlashtirish natijasida faoliyat samaradorligining oshishi sifatida namoyon bo'ladi, ya'ni hosil bo'lgan tizimning yangi sifatlarining paydo bo'lishidir [2]. Zamonaviy tushun-

1 <https://lex.uz/docs/-5013007>

chada iqtisodiyotdagi sinergiya hamkorlikni, muvofiqlashtirishni, kelishilgan (uyushgan) harakatni nazarda tutadi va sheriklik, hamkorlik, qo'shilish va kooperativ o'zaro ta'sir ko'rinishida namoyon bo'lishi mumkin. "Sinergetika" tushunchasi sinergiya hodisalarini o'rganuvchi fan sifatida talqin qilinadi. Dastlab, "sinergetika" intizomi G'arbda paydo bo'lgan va yangi istiqbolli ilmiy yo'nalishdir. Hermann Xaken sinergetika nazariyasining asoschisi hisoblanadi. Sinergetika fan sifatida yetakchi ilmiy yo'nalishlardan biri bo'lib, zamonaviy madaniyatda nochiqliq dinamikasi nazariyasi rivojlanishining tabiiy fan vektorini ifodalaydi [3]. Sinergetika – murakkab muvozanatsiz tizimlarda tartiblangan tuzilmalarning shakllanishi va buzilishining umumiy qonuniyatlarini o'rganadigan fandır [4]; qo'shma, muvofiqlashtirilgan, hamkorlikdagi harakat, hamkorlik, tizimlarning turli elementlarining o'zaro ta'siri va ochiq hamda dinamik muvozanatsiz tizimlarda o'zini o'zi tashkil etish va boshqarish jarayonlari qanday sodir bo'lishini ko'rsatadi [5]. Sinergetikaning tadqiqot predmeti – qaytarilmas jarayonlar dinamikasi, murakkab ochiq tizimlarning o'zini o'zi tashkil etish va o'z-o'zini rivojlantirish nazariyasidir. Sinergetikaning asosiy g'oyasi shundaki, murakkab tizimlar mikrodarajadagi o'zgarishlar natijasida o'zlarining makroskopik holatini sifat jihatidan o'zgartiradilar. Oxirgi o'zgarishlar miqdoriy bo'lib, tizimning nazorat parametrlari (tartib parametrlari) bilan tavsiflanadi. Boshqarish parametrlarini o'zgartirish orqali tizim keskin va o'z-o'zidan sifat jihatidan yangi holatga o'tganda, kritik qiymatga erishish mumkin [5].

XXI asr oxirida iqtisodiy tizimlarda rivojlanishning harakatlantiruvchi kuchi ham mavjud bo'lib, u nochiqlik va inqirozda yotadi, muvozanatsizlikda iqtisodiy tizimning rivojlanish potentsiali yashiringanligi to'g'risida ilmiy xulosalar paydo bo'ldi. Bu argumentlar iqtisod fanining rivojlanishida "iqtisodiy sinergetika" deb nomlangan yangi yo'nalishni shakllantirdi. Iqtisodiyotda sinergetika sinergetik yondashuv tamoyillaridan foydalanadi, sinergetika qoidalari va modellariga tayanadi va iqtisodiy tizimlarning ishlashi va rivojlanishini o'rganadi. Iqtisodiy sinergetika makroiqtisodiyotning integral tizim sifatidagi nazariyasi bo'lib, unda mikro va makro markazlashtirishga xos bo'lgan tarkibiy iyerarxiyaga qaraganda ancha murakkab munosabatlarga ega. Mikroiktisodiyotga nisbatan moliyaviy va pul ustamasidan makroiqtisodiyot mustaqil moliyaviy iqtisodiyot turiga aylanadi. U jamiyatning tizimli tuzilishining o'zagiga aylanadi, bunda rivojlanish nafaqat obyekt va subyektning, balki subyekt va subyektning o'zaro ta'siri asosida sodir bo'ladi. Bundan kelib chiqadiki, iqtisodiyot va uning ijtimoiy-siyosiy va madaniy kontekstini yagona tizimga birlashtirish tendensiyasi mavjud [6].

Strategik bozorni boshqarish sohasidagi yetakchi mutaxassislarning fikricha, Devid A. Aaker [7], Jerri Jonson [8] "sinergiya"ning mohiyati shundan iboratki, butun qismlar yig'indisidan kattaroq bo'ladi. Bu shuni anglatadiki, kompaniyaning bir nechta strategik biznes bo'linmalarining o'zaro ta'siri har bir alohida bo'linma faoliyatidan ko'ra ko'proq narsani ishlab chiqaradi. Shu bilan birga, kompaniyaning strategik bo'linmalarining o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladigan sinergiya mijoz uchun mahsulot qiymatini oshirishga yordam beradi va natijada sotish hajmini oshiradi; korxonada ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi. Kempbell E. [9] sinerγιyaning afzalligini tasdiqladi, agar faoliyat yoki jarayonlar bir-birini shunday to'ldirsa, jami effekt uning tarkibiy qismlarining oddiy yig'indisidan oshib ketadi. Ko'pgina tadqiqotchilar [5] zamonaviy iqtisodiyot ko'plab sinerγik xususiyatlarni namoyon qiladi degan xulosaga kelishadi. Sinergetikaning ilmiy fan sifatida o'ziga xos xususiyatlari Evstigneeva L.P., Evstigneev R.N. [10.-S. 9] kabilar tomonidan tadqiq qilingan. Ular sinergetikaning o'zagi chiziqli bo'lmagan mantiq ekanligiga ishonish zarurligi aytib o'tilgan. Sinergetika – shakllanish fani, u jamiyatning barcha darajalarida qaytarilmas vaqt va makon bilan ishlaydi. Sinergetikaning tadqiqot predmeti ham obyekt, ham subyekt, sabab va erkinlik o'rtasidagi bog'liqlikdir. Ularning fikricha [10], sinergetika mavhum emas, balki aniq tarixiy mavzularga murojaat qilishni o'z ichiga olgan o'zaro ta'sir tahlilidan foydalanadi. Makonida davlat, har xil turdagi bozor institutlari, yirik, o'rta va kichik biznes tuzilmalari, moliya fondlari, bank tizimi va aholi o'zaro ta'sir qiladigan zamonaviy iqtisodiyotni o'zaro ta'sir nazariyasiz va shuning uchun ham o'rganib bo'lmaydi. Kuznetsov tomonidan olib borilgan tadqiqotlar [8] iqtisodiy sinergetika nazariyasida klassik iqtisodiy nazariyadan farqli ravishda muvozanatsizlik va qaytmalik obyektiv dunyoning universal imperativi sifatida qaralishini ko'rsatdi. Rivojlanish manbai bu muvozanatsizlikdir. Iqtisodiy sinergetika, bu muallifning fikricha, statsonar (muvozanat) holatlarni inkor etmaydi, lekin ularni iqtisodiy dinamika qonuni deb hisoblamaydi. Bundan tashqari, aynan muvozanat "taraqqiyot dushmani" hisoblanadi. Muvozanat rivojlanishning yo'qligini anglatadi. Evstigneeva L.P., Evstigneev R.N. sinergetika ilmiy muomalaga iqtisodiyotning mikro va makro darajalari haqida yangi tushuncha kiritadi, deb hisoblaydi. Standart iqtisodiy nazariyada mikroiktisodiyot ("firma iqtisodiyoti", Keynsga ko'ra, turli xil bozor korxonalari, erkin raqobat bozori) makroiqtisodiyotga ("Pul iqtisodiyoti") integratsiyalashgan bozor sifatida qarama-qarshi qo'yiladi. Hozirgi bosqichda iqtisodiy samaradorlikni oshirishda sinerγiyaning roli ortib bormoqda. Shunday qilib, B.L. Kuznetsov [9] ning so'zlariga ko'ra, hamjihatlikda, birgalikda harakat qilish – mamlakatimiz iqtisodiyotini rivojlantirish uchun imkoniyatdir. O'z tadqiqotlarida Evstigneeva L.P., Evstigneev R.N. bir xil xulosaga kelishadi [10] va iqtisodiy sinergetikani shakllanish nazariyasi, xususan, Rossiyaning bozor o'zgarishi nazariyasi sifatida izohlaydilar. Mualliflarning fikricha, bozorni o'zgartirish jarayonlarini o'rganishga sinergetik yondashishsiz, stixiyali tendensiyalarni (bu mamlakatimizda bozor iqtisodiyotining shakllanishiga xos xususiyat) agar ularning tabiati chiziqli bo'lmasa va iqtisodiyotning barcha darajalari bo'lsa, ularni aniqlash mumkin emas. Shunday qilib, sinergetik yondashuv ilmiy tadqiqotning yangi fanlararo yo'na-

lishi bo'lib, uning tamoyillari iqtisodiy samaradorlikni o'rganishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan turli xil tabiatdagi ochiq bo'lmagan chiziqli tizimlarda o'z-o'zini tashkil qilish va o'z-o'zidan tashkil topishning umumiy qonuniyatlari, jarayonlari va o'z-o'zidan tashkil etilishini o'rganadi. Iqtisodiy faoliyatni o'rganishga nisbatan ushbu yondashuvning mohiyatini sinergetik nazariya, o'z-o'zini tashkil etish va strategik jarayonlarning integratsiyasiga asoslangan murakkab tizim sifatida iqtisodiyotdagi xo'jalik yurituvchi subyektlarning iqtisodiy qonuniyatlari va o'zaro ta'sirini o'rganish sifatida shakllantirish mumkin. Bozor boshqaruvi – bu iqtisodiyotni yaxlit tizim sifatida uning quyi tizimlarining hamkorlikdagi o'zaro ta'siri asosida yangi tartiblangan tuzilmani shakllantirishda rivojlantirish imkonini beradi. Iqtisodiy sinergetikaning o'rganish obyekti murakkablik, chiziqli bo'lmaganlik, muvozanatsizlik va noaniqlik bilan tavsiflangan iqtisodiy tizimlardir. Mamlakat agrosanoat majmuasida sodir bo'layotgan jarayonlar, ko'pchilik kabi ana shunday xususiyatlarga ega.

TAHLIL VA NATIJALAR

Zamonaviy iqtisodiyotda, tegishli shart-sharoitlar yaratilganda, quyidagi guruhlariga birlashtirilishi mumkin bo'lgan juda ko'p miqdordagi sinergik effektlar shakllanishi mumkin: "miqyosdagi" sinergiya, savdo sinergiyasi, operatsion sinergiya, investitsion sinergiya, moliyaviy sinergiya, boshqaruv sinergiya va boshqalar. Qulay muhit yaratilsa, ko'plab sinergiyalar daromadning oshishiga, operatsion xarajatlarning kamayishiga va investitsiya zarurligiga olib keladi.

Keyingi yillarda mamlakatimizda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ustuvor yo'nalishlari hamda xalqaro standartlar talablariga mos keladigan oliy ta'lim tizimini yaratish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Hududlarda yangi oliy ta'lim muassasalarining tashkil etilishi, kadrlar tayyorlashning zamonaviy ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari hamda sirtqi va kechki bo'limlarning ochilishi, oliy ta'lim muassasalariga qabul kvotalarining oshirilishi mazkur yo'nalishdagi muhim islohotlar hisoblanadi.

Bugun kunda O'zbekiston Respublikasi hududida faoliyat yuritib kelayotgan xorijiy oliy ta'lim muassasalari soni 30 ta bo'lib, ularning 23 tasi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari hamda 7 tasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari bilan 2002–2022-yillar oralig'ida tashkil etilgan. Mazkur filiallar 12 ta xorijiy mamlakatning (Rossiya Federatsiyasi (14), Koreya (3), Buyuk Britaniya (2), Italiya (2), Hindiston (2), AQSh (1), Belarusiya Respublikasi (1), Latviya (1), Malayziya (1), Polsha Respublikasi (1), Singapur (1), Turkiya (1)) oliy ta'lim muassasalaridagi ta'lim dasturlarini O'zbekiston Respublikasi hududidan o'zlashtirish imkonini beradi. Filiallar O'zbekiston Respublikasining 6 ta hududida joylashgan bo'lib, filiallarning 14 tasi xalqaro e'tirof etilgan reytinglarning 1000 taligiga kiruvchi oliy ta'lim muassasalar diplomini bitiruvchilarga taqdim etadi.

Mazkur filiallarda jami 165 ta bakalavriat hamda 24 ta magistratura mutaxassisliklarida kadrlar tayyorlanib kelmoqda. Xususan, ular orasida "Yader energetikasi", "Yader fizikasi", "Issiqlik energetikasi", "Tarixiy obidalarini restavratsiya va konservatsiya qilish", "Avtomobilsozlik muhandisligi", "Suv bioresurslari va akva madaniyat", "Qurilish", "Biotexnik va tibbiy apparatlar tizimlari", "Biomeditsina", "Oziq ovqat xavfsizligini boshqarish" va "Reklama va jamoatchilik bilan aloqalar" kabi noyob yo'nalishlarda iqtisodiyotimizga kadrlar yetkazib berishda xizmat qilmoqda.

Filiallarda hozirgi kunda jami 33 mingdan ortiqroq talabalar tahsil olayotgan bo'lib, ularning 30766 nafari bakalavriat hamda 2 mingdan ortiq talabalar magistraturada tahsil olib kelmoqda. Mazkur filiallar 2023–2024-o'quv yilining o'zida 10 mingdan ortiqroq talabalarni qabul qildi. Filiallarda o'qish grant hamda to'lov-kontrakt asosida tashkil etilgan etilgan bo'lib, to'lov-kontrakt narxlarini yo'nalishdan kelib chiqqan holda 2000 AQSh dollaridan 7500 AQSh dollarigacha etib belgilangan.

Filiallarda bugungi kunda 1100 dan ortiqroq professor-o'qituvchilar mavjud bo'lib, ulardan 146 nafari fan doktori, 432 nafari fan nomzodi hisoblandi. O'rtacha ilmiy salohiyat 50 foizga yaqin.

Jahon bankining quyidagi ma'lumotlariga e'tiboringizni qaratamiz. Unga ko'ra, ikkita global reytinglar ro'yxatida O'zbekistondan bironta ham oliy ta'lim muassasasi 300 ta jahondagi eng mashhur universitetlar ro'yxatiga kira olmagan. Shu faktning o'ziyoq O'zbekistondagi oliy ta'lim muassasalarida chuqur kasbiy bilimlarga ega bo'lgan kadrlar tayyorlash, ularda zamonaviy ilmiy-tadqiqot ishlari bilan shug'ullanish va jamiyat taraqqiyoti uchun xizmat qilish yuzasidan belgilangan asosiy vazifalar bo'yicha ishlarni tashkil qilish, pirovard natijada xalqaro andozalarga muvofiq oliy ta'lim muassasalarini mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-ma'rifiy va ilmiy markazlariga aylantirish masalalari hozirgacha hal etilmaganligidan dalolat beradi.

Sinergetikaning ayrim qoidalaridan foydalangan holda iqtisodiy jarayonlarni o'rganish quyidagi xususiyatlarni hisobga olishi kerak:

1. Rivojlanishning nochiqliligi:
 - sinergetika nazariyasi va amaliyoti dam olish holati yoki chiziqli rivojlanish faqat mavhumlik ekanligiga e'tibor qaratadi;
 - faqat qisqa vaqt oralig'ida tizimning harakatini qoniqarli tarzda tavsiflash;

2. Iqtisodiy tizimning sifatli sakrash qobiliyati:

- tizimdagi kichik buzilishlarning to'planishi (tebranishlar) sifatli sakrashga olib kelishi mumkin;
- tizimning bir darajadan boshqasiga o'tishi.

Sinergetikaning ayrim qoidalarini qo'llash tadqiqotchilarga iqtisodiy tizimni o'zgartirish natijasi bo'lgan sinergetik ta'sir haqida tezisni ilgari surishga imkon berdi. Moliyaviy menejmentning zamonaviy nazariyasida M&A bitimidan keyin sinergetik ta'sirning mavjudligi yoki yo'qligi haqidagi savolga aniq javob berishga imkon beradigan yagona metodologiya mavjud emas.

Mumkin bo'lgan sinergetik ta'sirni aniqlash usullaridan biri Kingston universiteti professori R. Metyus tomonidan taklif qilingan.

Uning fikricha, sinergetik ta'sir ikki manbadan kelib chiqadi:

- subadditivlik
- superadditivlik.

Subadditivlikning tabiati mavjud savdo hajmlarini saqlab qolgan holda birlashuvchi universitetlarining umumiy xarajatlarini kamaytirishda (kapitalni jalb qilish, takroriy xodimlar va boshqalar) sanaladi.

Superadditivlikning tabiati sotishning o'sishi hisobiga foydani oshirishdir (birlashtirilgan kompaniyaning marketing mavqeyini mustahkamlash natijasida, yangi investitsiya loyihalarini amalga oshirishga ko'ra amalga oshirish mumkin bo'lmagan).

Shunday qilib, sinergetik ta'sir mutlaq ko'rinishda quyidagi formula bo'yicha hisoblanadi:

$$S_e = S_{super} + S_{sub} \quad (1)$$

S_e — mutlaq ma'noda sinergetik ta'sir;

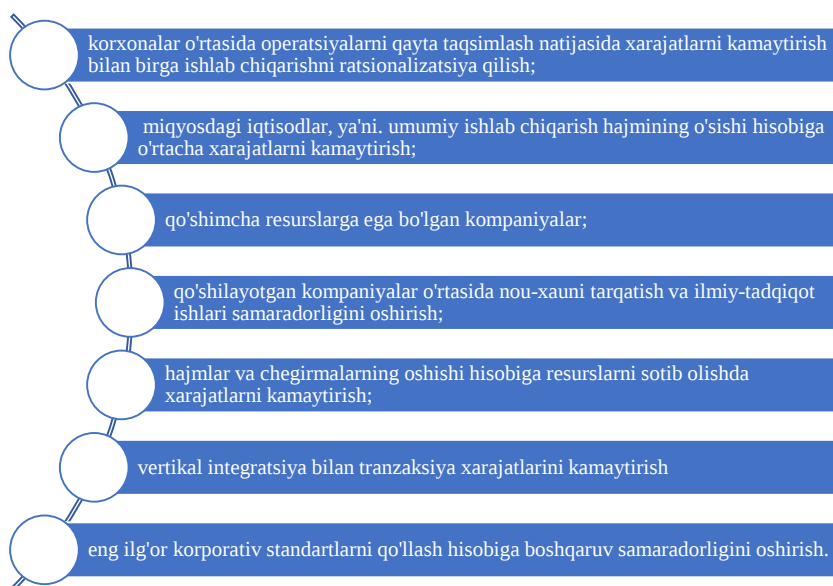
S_{super} — mutlaq ma'noda superadditivlik effekti;

S_{sub} — subadditivlik ta'siri mutlaq ma'noda.

R. Metyu formulasi universitetlarning birlashishidagi sinergetik effektning mohiyatini aks ettiradi. Biroq zamonaviy nazariy va amaliy tadqiqotlarda uning tranzaksiyada mavjudligi yoki yo'qligini aniqlashga, shuningdek, miqdoriy baholashni amalga oshirishga imkon beradigan aniq algoritim mavjud emas. R. Metyus tomonidan taklif qilingan sinergetik effektning aniqlash tartibini aniqlashtirish uchun mumkin bo'lgan yondashuvni taklif qilamiz. Universitetlarni birlashtirish natijalarini baholash tartibi quyidagi qoidalar bilan to'ldirilishi kerak:

- universitetni qo'shishni amalga oshirish to'g'risida boshqaruv qarorini qabul qilishda maqsadga erishish darajasini mumkin bo'lgan sinergetik ta'sirning ustuvor mezon sifatida aniqlash;
- subadditivlik va superadditivlik ta'sirini baholash modelini ishlab chiqish.

So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar, odatda, bir qator tarmoqlarda integratsiya jarayonlarini tahlil qilish uchun neoinstitutsional argumentatsiyaning muhimligini tasdiqlaydi. Shuning uchun kompleks yondashuv neoklassik, neoinstitutsional va evolyutsion iqtisodiy yondashuvlarni, shu jumladan, asosiy vakolatlar nazariyasini muvofiqlashtirishga asoslangan bo'lishi kerak [3].

1-rasm. Sinergiya samarasi sabablari.

Integratsiyaning afzalliklaridan amaliy foydalanish va tog'-kon sanoati korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish uchun muvofiqlashtirilgan qo'shma faoliyatni amalga oshirish va samaradorligini oshirish salohiyatiga ega bo'lish kerak. Potensial ishtirokchilarni tanlash paydo bo'ladigan uyushmaning potensial afzalliklari va kamchiliklarini baholashni hisobga olgan holda muhim ahamiyatga ega. Integratsiya ta'sirini integratsiyalashgan kompaniyani yaratishdagi uning barcha ishtirokchilari, shu jumladan, marketing uchun barcha afzalliklari yig'indisi sifatida aniqlash mumkin. Integratsiyalashgan kon kompaniyasida tranzaksiya xarajatlarini tejash kabi maqsadlarga erishish mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Integratsiya samaradorligini o'lchashning yagona metodologiyasi mavjud emas. Korporativ integratsiya samaradorligini baholashning quyidagi konseptual yondashuvlarini ajratib ko'rsatish mumkin, ular quyidagilarga asoslanadi:

- tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish;
- raqobatdosh ustunliklarni ta'minlash;
- o'zaro manfaatli uzoq muddatli munosabatlar salohiyatidan foydalanish;
- sinergik ta'sirni aniqlash;
- mulkdorlar va boshqaruv o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tahlil qilish.

Ushbu yondashuvlarning har biri, birinchi navbatda, integratsiya aspektlaridan birini hisobga oladi, ammo integratsiya jarayonlari integratsiyalashgan yondashuvda hisobga olinishi kerak bo'lgan ko'plab ko'rinishlarga ega.

Mumkin bo'lgan sinergetik ta'sirlarni real baholash juda qiyin. Sinergiya ta'sirining namoyon bo'lishining asosiy sharti integratsiyalashgan kompaniyalarning resurslarini qo'shmaslik va bir-birini to'ldirish tamoyillariga rioya qilishdir. Resurslarning qo'shilmasligi shuni ko'rsatadiki, ularning kombinatsiyasidan so'ng nafaqat resurslar yig'indisi, balki qo'shimcha effekt (sinergik) olinadi. Bu uchta holatda: agar birlik xarajatlarning kamayishi, kompaniyaning bozor kuchining oshishi, investitsiyalarning ko'payishida sodir bo'lishi mumkin.

To'ldiruvchilik resurslarning bir-birini to'ldirishini yoki ularning uyg'unligini nazarda tutadi, bu daromadning oshishiga (daromadning o'ta qo'shimchaligi ta'siri) va xarajatlarning kamayishiga (xarajatlarning subadditivligining ta'siri) olib keladi.

Integratsiyalashgan kompaniyada sinergiya ko'rsatkichlarining doimiy yuqori darajasini saqlab turish uchun quyidagilar zarurdir [2]:

- mumkin bo'lgan ta'sirlarni aniqlash, tahlil qilish va tizimli monitoring qilish;
- integratsiyalashgan kompaniya rivojlanishining barcha bosqichlarida sinergiya omillarini hisobga olish;
- boshqaruv tizimida maqsadli vazifalarni rejalashtirish, belgilash, tashkil etish va bajarilishini nazorat qilish;
- korporativ tizimning boshqaruv salohiyatini oshirish va boshqalar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentyabr kuni qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son² Qonuni. <https://lex.uz>
2. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – 5-е изд., перераб. и доп. - М.: ИНФРА-М, 2006. - 495 с.
3. Капица С.П., Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г. Синергетика и прогнозы будущего // <http://spkurdyumov.narod.ru>
4. Курдюмов С.П. Самоорганизация сложных систем // Экология и жизнь. - 2000. - № 5(17). – С. 42-45.
5. Терешин Е.М., Володин В.М. Системносинергетический подход к анализу кластерных образований // Экономические науки. – 2010. – № 4. – С. 170-173.
6. Евстигнеева Л.П., Евстигнеев Р.Н. Экономическая синергетика. - М.: Институт экономики РАН, 2007. – 228 с.
7. Аакер Д.А. Бизнес-стратегия: от изучения рыночной среды до выработки беспроигрышных решений [пер. с англ.]; под ред. С.Г. Божук. – М.: Эксмо, 2007. – 464 с.
8. Джонсон Д., Шоулз К., Уиттингтон Р. Корпоративная стратегия: теория и практика, 7-е издание [пер. с англ.].- М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2007. – 800 с.
9. Кемпбелл Э. Стратегический синергизм/ Э. Кемпбелл, К. Саммерс Лачс, 2-е изд. – СПб, Питер. – 2004. – 416 с.
10. Евстигнеева Л.П., Евстигнеев Р.Н. Методологические основы экономической синергетики (научный доклад). – М.: ИЭ РАН, 2007. - 64 с.

2 <https://lex.uz/docs/-5013007>

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.